

pravila se ne derže tako, kot ravno tega. Ker se od učitelja ne more terjati, da bi podučeval prav zastonj, mu je torej odmerjena tako pičila plača, da podučuje skoraj res zastonj. Koliko se tedaj rogovili v novejšem času „o zboljššanji učiteljske plače!“ Ali čudo! za vsako stvar se dovoli raje denar, le pri učiteljskih plačah se gleda toliko na krajcar. Učitelju izroči občina svoje najdražje, svoj bodoči up, svoje prihodnje moči; ali za izobraževanje teh moči se mu tako slaba odškodnina daje. Od učitelja se toliko terja, na njega se tako ostro pazi, in vendar kar se tiče njegovega blagostanja, se mu nič ne zboljša. K vsemu temu prihaja še to, da ga malokdo spoštuje. Naj se govori proti temu, kar se hoče, jaz terdim, da učitelj je povsod na najnižji stopinji. Reklo se mi bo: ako ni učitelj spoštovan, je temu sam kriv, se že ne obnaša tako, kakor bi se moral. Na to odgovorim: ako bodo ljudje spoštovali učitelja, se bode tudi gotovo prizadeval svojemu stanu delati čast. Vprašam, ali je to prav, da se sme znositi vsak berač nad učiteljem, ker je enkrat njegovega malopridnega sina kaznoval. Mnogo se piše zoper despote; tudi jaz sem zoper take vladarje. Ali v šoli bi ne škodoval despotičen učitelj. Seveda v tem obziru si ne mislim učitelja despota, da bi imel oblast čez življenje in smert svojih učencev.

3. in 4. točka: „Odgojitelj bi moral biti prav za prav otrok, da bi se igral s svojim gojencem“, in: „Odgojitelj ne sme odgojati otroka le 4 leta, ampak mora biti krog njega do 25. leta“, se dadó tudi le pisati. Odgojitelj bi moral biti tak, to je res; ali to se ne da tako lahko izveršiti. Rousseau je postavil za izgled vzor učitelja; ali vzori so nedosegljivi, vendar se moramo truditi, da se približamo kolikor mogoče vzoru.

Tako smo prišli do zadnjega letošnjega „Tovariša“. Pisatelj teh pogovorov si šteje v dolžnost, javno izreči zahvalo za prijaznost, s katero so sprejeli bralci to njegovo delo. To ga vspehduja, da bode tudi v prihodnje pisal z enako pridnostjo. Bralci naj le „Tovariša“ verlo podpirajo; urednik bode že skerbel, da pride kaj tečnega v list, in jaz bodem tudi prihodnje leto tako filozofiral, kakor letos, seveda vse po domače.

D.

Dr. Jaka Zupan in Dr. France Prešern.

Kakor Fr. L. Čelakovsky v Čas. Česk. Mus., tako oménja M. Čop v Šafaříkovi slovstveni povéstnici oba ta dva Slovénca vkupej — enega za drugim, in to po pravici; vsaj se drugi brez pervega še razuméti ne da.

Razkazal sem letos nekoliko bolj J. Zupana, kateri je bil prav res tudi velikán učenosti, ki si zaklade duha Krezove bil je nabral, ter zastavil pero, spisal nekaj in spravil na svetlo sam, še več pa nameraval,

kar je razviditi iz prijateljskih pisem tedanjih na pr. mimo Japeljnove boljše prestavo Biblije menda koj iz hebrejskega in gerškega, legendo Kosegartenovo, Komenskega, duhovne ogovore, pregovore, marsikaj za jezikoslovje slovansko, za zemljepisje in krajobrazje, za dogodivščino ilirsko i. t. d. Nabral si je bil nekatere redke knjige glagoliške in cirilske in sploh dokaj veliko knjižnico; poznal je skoro vse bolj učene bukve tedanje, ki jih je vedno prebiral tiče, dostikrat leže v sredi med njimi.

Občeval pa je dr. Zupan v književnem oziru z najboljšimi možmi svoje dobe; tako n. pr. z baronom Ž. Zoison, kar se razvidi iz pisem Kopitarjevih (ut circa baronem, cum barone sies; delibera cum barone i. t. d.), in — kako ljubo ga po smerti njegovi opéva v Čbelici! Občeval je z V. Vodnikom, Dobrovskim, Kopitarjem, kateri mu je vzlasti naročal in pošiljal knjige ter ga budil že l. 1813 k sodelovanju v „Wiener allgemeine Literatur-Zeitung“, kjer je za jezikoslovje vse in posebej za slovansko on bil vredovatelj. — V živi vzajemnosti je bil z ljubeznjivim M. Čopom, o katerem je po nesrečni njegovi in svoji lastni osodi rekal: „Zwei Gelehrte hat Krain bejessen; den Einen hat der Wolf, den Andern die Sau gefressen!“ — Dopisoval mu je verli Jarnik, po katerem se je še bolj vnel bil za domovinsko „Carinthia“. Drag mu je bil Metelko, dasi zanj prekasen in preboječ, in tiral ga je Zupan nekda celo v Karlovce k tedanjemu pravoslavnemu vladiku in pisatelju Lukijan Mušickemu. — Mnoge prijateljske zveze je imel z rodoljubi slovanskimi po Istri, Dalmaciji, Bosni, Srbiji, Slavoniji in po Hrovaškem, s pravoslavnimi popi, ktere je rad obiskoval na svojih popotvanjih ter pogostoma o njih pripovedoval svojim dijakom. „Knjižica — Imén za hasan selskih Skol u Cesarsko-Kraljevskih Daržavah“ u Rici 1819 — glasi se spoménica, kateri je na čelu sam zapisal bil tole: „Andreae Mesutario Jac. Supanus *ονομαστικον και μηημορικον* itineris sui hypocarniolano-cratico-flanatico-dalmatico-liburnico-histrico-foroiulio-esocarniolani 1819. Aemonae Carniolanorum in regno incluto Illyriciano pridie ipsius festi onomastici“. — Sploh se reči smé, da je dr. Jak. Zupan, vzbujen po Vodniku (Napoleon reče: Iliria vstan'! — Illyrisches Blatt. .) postal med Slovenci prvi Ilir (Ilirec, Ilirijan), pravi janičar slavščine južnih dežel, kajti v vsem svojem dejanji in pisanji je meril na véliko Ilirijo (gl. str. 48, kjer Rób popravi v Rab (Arbe) i. t. d.) Bil je veččak v jutrovskih jezicih, v hebrejskem in arabskem, v gerščini in latinščini, v nemščini, izmed slovanskih vzlasti v ruskem, bulgarskem, serbsko-hrovaškem, in v slovenskem tako, da mu v njih verstnikov nikdo ni bil kos. Radi so se zbirali krog njega duhoviti možaki domači, pa tudi ptuji ter se čudili njegovi iskrenosti. Čislali so ga grofje in barone na pr. Hohenwarti, Attemsi, Galovi i. t. d.

Posebno priljubil se mu je bil baron J. K. Schmidburg, ktereга je razun Cesarja in Cesarice najrajši in časih prav umetno opeval (pr. Dravljanam Savljani str. 34. 35, kjer v zadnji verstici nam. bVde beri bVDe). Rojen je bil baron Jožef Kamilo Schmidburg v Gradcu l. 1770, izrejen pa v slovanski Pragi, in po njej naklonjen Slovanom, postane l. 1819 deželni glavlar na Koroškem, l. 1822 poglavar Ilirskega kraljestva, in v tej dostojnosti dobro deluje za naše kraje do l. 1840, kedar podá se v pokoj na Dunaj, kjer oslepéviši umerje l. 1846. Prednjiki njegovi so bili kovači v Treviru; neki desčik (Ahnherr) otel je cesarja Otona II. l. 981 po bitki v Kalabriji, in vsled tega je rod njegov povzdignjen bil v pleménstvo s pridevkom „Schmidburg“. —

Po duhu svojem ljubljeneц bil mu je tudi nemški pesnik Franz Hermann von Hermannsthal, rojen na Dunaju 1799, cesarski vradnik pri deržavni davkariji nekaj časa v Ljubljani (na ktereга prošnjo je najberž poslovenil sto izrazov davkarskih str. 22. 23.), poznej na Dunaju, kjer je že poprej na svetlo dal bil nekaj svojih pesem (Gerold 8° 1830).

Kakor pri viših, tako je po vseh ustih govoril profesor Jaka Zupan pri nižih, pri dijacih ali učencih svojih, ter nektere posebno poprijemal za slovenske reči. Vpliv njegov je znati v Hitzingerja (Podlipski, Znojemski) značaju, pisal sem v Jezičn. XII. 2; isto tako v mnogih, premnogih družih učencih njegovih. Porok temu je čestitka: Vivat Supan! — ktero so mu v imenu součencev bogoslovcev prinesli na dom trije, a Zupan jih je grobo spodil, da je posredovati moral potem dobri M. Čop med učiteljem in učenci, kar pa na drugi strani očitno spričuje, da ni iskal si nobenega strankarstva. Čestitka na str. 50 natisnjena naj se tu vsaj nekoliko pojasni na pr.: Vskres t. j. vstajenje, z ozirom na slovečo njegovo pesem, str. 41; Janez, Henrik bratje, Kerke sini, pred ko ne baroni Galovi, opévani v Čbelici II.; Mand-Šef v Kini t. j. baron Halerstein v Pekingu, v Čb. I. in v Illyr. Bl. 1831. Karon v večni mir Sumana t. j. Boga; Alkuin sloveč učenjak za Francijo r. 720, u. 781, kojemu Mecena je bil Karl Véliki; Asan-Aginki str. 45 Serpja t. j. Serbija sestrena; Shakespeare r. 1564, u. 1616; Albion za Plinija že Anglija s Škotsko; Saadi pesnik peržanski r. l. 1195; stari Graji t. j. Greciji večni pevec Ilijona ali Troje t. j. Homer; Demosten, govornik gerški r. 384, u. 322; mojster Ulnjačice t. j. bučelarije v IV. bukvah Georgikon, torej P. M. Virgilij; učenik po staroslovenski discipulus, učitel magister; Erazem Roterodamski r. 1467, u. 1536, humanist, spisoval pregovore, bil dohtar bogoslovja, profesor starih jezikov, koril ali grajal redovnike — cenobite — kakor Zupan, ki se imenuje torej Erazem II. —

Prav zato, ker je bil po vseh ustih dohtar Jaka Zupan, je tudi nalétel bridko. Žalilo ga je nekaj že l. 1811, da je Primic prosil

ga za božji čas, naj ostane na Kranjskem, češ, post nubila Phoebus. — Svěst si duhovitosti svoje je časih brezobzirno ponašal se proti verstnikom in celo proti predstojnikom. Bila je tedaj neka napetost med višimi duhovniki. Na eni strani Wolf, Albrecht, Praprotnik . . , na drugi Gollmayr, Pavšek, Zupan . . Bilo je l. 1832, da je dr. Zupan pridigoval sv. Petra in Pavla dan pri sv. Petru. Ni še temu davno, kar sem sam starega posavskega brodnika nad Litijo slišal pripovedovati o tej sloveči pridigi. Vname se bridka pravda. Zupan oboli. Stori se med prizade-timi gospodi sicer sprava, ali vendar ob službo — dejan v pokoj — moral se je umakniti čez Ljubelj — Zaljubeljski — v Celovec, in kar je jako hudo, duh mu je bil ubit; ni sledú ni tirú ni poslej več o njem v slovenskem slovstvu; zamorili so bili — učenjaka!

Prijazno je občeval perve leta J. Zupan s Kastelicem, Kosmačem, Potočnikom, sploh z vsemi Čbeličarji; nad vse znamenita pa je duševna vzajemnost med dr. Zupanom pa dr. Prešernom.

Kdor pisari Preširen — Preširna, on se pregreši a) zoper zgodovino, kajti nikdar se pesnik sam ni pisal tako; b) zoper pesnika samega, češ, tak velikan, pa se še prav nisi pisati znal; c) zoper prihodnost, ktera dvoumljati utegne o Prešernu in Preširnu, nista li bila razna to moža i. t. d.

Dr. Jaka Zupan in Dr. France Prešern — oba sta bila velika duhova, veleuma. Na vnanjščino sim ter tje nista kaj pazila. Bila sta bistrega duha, pa tudi pikrega jezika. Skoro vsakemu sta znala ktero nadeti. Od ust do ust se še pripovedujejo nektere take Zupanove na pr.: Volk po praprati; Korliček-noriček; Servituti et Muscis; Metelčica-žabičica; Complimentum-complete mentitum; Canonicus-creatus ad nul-lum officium . . ; Sirija in Mingrelija; Jurja Luku; a Jesu itis; Miko hodi simo — kmet je gospod . . Non multa, sed multum i. t. d. —

Kakor ustmeno, tako sta vjemala se i pismeno. Jaka Zupan je prvi streljati jel s „Pšicami“ v Kr. Čbelici I. II. l. 1830—31, in te so privabile l. 1832 v Čb. III. na dan slovite Prešernove „Seršene“, izmed kterih odmenjena sta njemu razun 1. „Pušičarjem“, tudi 3. „Hek-sametristam (Tadlè — Hvalè) in 9. „Pevcu brez s in brez c“. Oponašali so namreč nekteri slovenščini, da vsa polna terdih z, s, ž, š, č, šč — ni lepoglasna; temu nasprot zloži Zupan nekaj pesem brez vsakterega šu-mevca in sikavca, na pr.: „Velki Petik“ str. 10; „Franu Kralju Ilirja-nov“ str. 33. 34; „O njegovem prihodu v Ljubljano“ l. 1832 str. 41. 42 i. t. d. —

Leta 1831 prične Jaka Zupan prvi Abecedno vojsko zoper Metelčico v koroški „Carinthia“ z Burgerjem (Cyrillisirung des windischen Alphabets str. 16), in na to sostavi France Prešern v Čb. III. l. 1832 svoj sonet „Čerkarska Pravda“, in po njem se vsled Čelakovskega sodbe in Čopovega spiska v „Illyr. Bl.“ vžge glasovita „Abecedna Vojska“ tudi na Kranjskem. Da se je veršila ustmeno že prej in slej, to se vé, ter bila sta oba na Čopovi strani.

V „Illyr. Bl.“ 1831 je J. Zupan prevel „XII Gazel Prijatlu“, kterim sem z Dunaja dobil pervovirnik, da se poslovenjene lože razumevajo, in po njih pride na svetlo „VII Prešernovih“ (Ljubezen je bila, — Ljubezen še bo, — Ko tebe in mene — Na sveti ne bo.) najprej v prikladi k „Illyr. Bl.“ l. 1833, potem v Čbelici IV. str. 18—24, in naposled v Poezijah dr. Fr. Prešerna str. 117—123.

Krajnski Plutarčik (Plutarch r. krog l. 50, u. med 120—134 po Kr., čegar Moralia, Vitae t. j. kratki opisi slavnih mož Gerkov in Latinov slovijo . .) v I. Čb. l. 1830 in Krajnski Nestorčik po Dolničarju (t. j. Janez Gregor Thalnitscher a Thalberg Epitome Chronologica antiquissimae Urbis Labacensis ab anno mundi 2831 et ante Christum 1222 usque ad annum 1713 post Chr. n.) v Čb. II. od Metljanov, Emone, od Turkov, Nemka od Krajnic i. t. d. z nekterimi spiski v „Carinthia in Illyr. Bl.“ o Istriji, stari Iliriji i. t. d. — dala sta v Čb. II. 1831 povod začetku Prešernovega soneta:

Očetov naših imenitne dela,
Kar jih nekdajnih časov zgodba hrani;
Kako Metulum se Avgustu brani,
Kaj je Emona strila, kaj terpela,
Kakó je bramba vere bla dežela,
Kako per Sisku Kópe so pijani
Omagali pred Krajnci Otomani,
Vam bo Homerov naših pesem pela.

Preslabe peti boje vam sloveče,
Pojó Krajncé lepoto moje strune i. t. d.

Kakor iz staroslovenščine, tako je tudi iz bližnje hrovaščine Zupan rad sprejemal besede slovenske, kterih pa mnogi niso umeli ter so mu oponašali. da kranjščino hrovati. Tem je zložil v Čb. II. l. 1831 pesem: „Krajnec dolžen hrovatenja“, kjer razkazuje, kako naj se slovenščina množi in bogati (str. 31.). Tej pesmi nasprot prinese Čb. III. l. 1832 sonet Prešernov „Ptujo-Besedarjem“:

Ne bod' mo šalobarde! Moskyičanov,
Gorenci moji! knjige mi berimo,
In kar nam všeč bo, uzmat' se učimo
Od bogmejov na meji Otomanov.

Iz kotov vsih od Skjapetrov do Šamanov
Tako, ko srake gnjezdo, vkup nosimo
Besede ptuje, z njim' obogatimo
(Ne bod' jih treba) jezik Ilirjanov!

Zares prekos'li bomo vse narode,
Nar starši med jeziki jezik bode,
Ki se iz te čobodre bo naredil;

Zakaj govor'li bomo to v Emoni,
Kar žlobodral' takrat so v Babiloni,
Ko je zidarjem Bog pogovor zmedil.

Žalostna osoda Zupanova po neprijetni preiskavi in hudi bolezni je poprijela tudi Prešerna, in brezdvomno se v IV. Bukv. Kr. Čb. 1833 v glosi po geslu: Slep je, kdor se z petjam vkvarja i. t. d. ozira tudi nanj:

Komur mar iskati vir je
 Pesem, ki pojo Matjaže,
 Mar, kar pel je pev'c Ilir'je,
 Mar čebel so roji štirje,
 Modri Krajnc mu osle kaže i. t. d.

In celo naslednji sonetje („Popotnik pride v Afrike pušavo; Hrast, ki na tla vihar ga zimski trešne; Komur je sreče dota blá klofuta i. t. d. str. 7—11 Kr. Čb. IV.“) razodevajo nekako bridko Prešernovo sočutje z nesrečnim Zupanom, predno je še v Save vertinčinah smert zasačila mu premilega M. Čopa. — Da sta se v boljši dobi nekako kosala oba pesnika, vidi se iz poslovenjenega predgovora pesmam, ki jih je pod imenom „Kita cvitja razlikova“ zložil bil slavni Ivan Ivaniševič (r. l. 1608, u. 1665 cf. P. J. Šafařík's II. *Älthryisches Schriftthum* pg. 33. 34.), kateri prevod je Prešern sam pohvalil v „Illyr. Bl.“ 1832. — Na Zupana méri kolikor toliko novejši zabavljivi napis ali seršen Daničarjem o slavščini janičarski! — Kakor v marsičem, tako sta slična si oba tudi v tem, da dr. France Prešern dolgo ni mogel dobiti samostojne javne službe, dr. Jaka Zupan pak naglo je moral zgubiti državno dostojnost svojo, da terej oba zadéva, kar pel je obema priljubljeni pesnik:
 Feriunt — summos fulmina montes.

Horatius.

Geometrijsko oblikoslovje in njegovo združevanje z risanjem.

Govoril o tem pri okrajnem učiteljskem zboru ljubljanske okolice Janes Levec.

(Konec.)

Otroci morajo pa tudi znati geometrijske podobe praktično predstavljati, t. j. risati, „ker to je preskušnja pravilnosti, ako ta ne zadoštuje, je bilo podučevanje jednostransko in poveršno“ pravi „Dieftertveg.“ Tudi se bodo otroci najprej navadili, da bodo geometrijske podobe prav razumeli in si jih dobro zapomnili, ko jih bodo sami delali ali risali. Torej ima biti poduk v oblikoslovji tudi poduk v risanji.

Sicer so nekateri, n. pr. Henschel zoper združevanje teh dveh predmetov, a, če ima povsodi v ljudske šoli obveljati Jacot-ovo načelo: koncentracija poduka, zakaj bi ne veljalo pri oblikoslovji in risanji, ki si je v najbližem sorodstvu in ki tudi v formalnem smislu drug drugo dopolnjuje in modernej ljudske šoli, katerej namen je občna človeška ali humanna omika, naj bolj pripomore do njenega smotra. Kajti oblikoslovje skrbi bolj za razvitev pojmenosti in razumnosti, risanje pa izo-